

بناء الدولة القومية في أوروبا

بناء الدولة القومية في أوروبا

م.م رابهر سيروان سليمان

جامعة السليمانية - كلية العلوم الإنسانية - قسم التاريخ

البريد الإلكتروني Email : rabar.sleman@univsul.edu.iq

الكلمات المفتاحية: الدولة القومية، الثورة الفرنسية، السيادة، التنوير، القومية، العولمة.

كيفية اقتباس البحث

سليمان، رابهر سيروان ، بناء الدولة القومية في أوروبا، مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية، تشرين الأول ٢٠٢٦، المجلد: ١٦، العدد: ١٠ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

Registered في
ROAD

مفهرسة في
IASJ

The Construction of the Nation-State in Europe

Raber Sirwan Sulaiman

Sulaimani University - Faculty of Humanities - Department of History

Keywords : Nation-State, French Revolution, Sovereignty, Enlightenment, Nationalism, Globalization.

How To Cite This Article

Sulaiman, Raber Sirwan, The Construction of the Nation-State in Europe ,Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, October 2026, Volume:16, Issue 10.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

[This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](#)

ملخص:

تتناول هذه الدراسة الأكاديمية الموسومة بـ "بناء الدولة القومية في أوروبا" سياق التطور التاريخي لنموذج الدولة القومية، باعتبارها الفاعل المحوري والأهم في النظام الدولي المعاصر. وتسلط الدراسة ضوءاً تحليلياً مفصلاً على الجذور الفكرية، وديناميكيات الظهور، والسمات الجوهرية لهذا النموذج في أوروبا القارية، وصولاً إلى استشراف مستقبله في ظل عصر العولمة الراهن. لقد تبلور المفهوم الحديث للدولة كحصيلة طبيعية لإسهامات مفكري عصر التنوير، وعمليات العلمانية (الدينوية)، وتحول علاقات الإنتاج الرأسمالية التي أعقبت الثورة الصناعية. تأسست المراكز الفكرية للدولة القومية على مقاربة "ماكيافيلي" للسلطة العلمانية، ونظرية السيادة لـ "جان بودان"، ونظريات العقد الاجتماعي لدى "هوبز" و"لوك" و"روسو"، بالإضافة إلى مبدأ الفصل بين السلطات لـ "مونتيسكيو". ومن الناحية التاريخية، برزت ثلاث محطات مفصلية (منعطفات) في هذا المسار: أولاً، صلح وستفاليا ١٦٤٨ الذي جسّد مفاهيم السيادة والحدود الوطنية وجعل الدول الفاعل الرئيس في العلاقات الدولية؛ ثانياً، صلح أوترخت ١٧١٣ الذي عزز توازن الدبلوماسية الدولية؛ وثالثاً، الثورة الفرنسية ١٧٨٩ التي أطلقت المسار العملي لبناء الأمة عبر تحريك الديناميكيات المجتمعية بمبادئ المساواة، الحرية، والقومية.

بناء الدولة القومية في أوروبا

تفسر النشأة النظرية للدولة القومية في إطار التحولات الاقتصادية، وبناء الهوية، والتنافس العسكري، والتغير السوسيو-ثقافي. وقد لعبت مؤسسات مثل المدن، والإنتاج الضخم، والتعليم الإلزامي، والجيش الوطني، والبيروقراطية دورا فاعلا في تشكيل الوعي القومي القائم على وحدة التاريخ واللغة والثقافة. وتتجلى أبرز خصائص الدولة القومية في احتكار السلطة المركزية، والإدارة الدستورية والقانونية، والتمثيل البرلماني، والمؤسسات البيروقراطية، وضمان رأسمالية السوق الحر.

ساهم هذا النموذج الدولتي في إنهاء التشرذم الإقطاعي والصراعات الدينية المدمرة في أوروبا، محققا استقرارا سياسيا طويل الأمد، وتماسكا مجتمعيًا، وتنمية اقتصادية. وفي المقابل، تعد أزمات القوميات الصغيرة (الميكرو-قومية)، وقصور الإدارات المحلية، وطبيعة العولمة العابرة للحدود من التحديات والسلبيات التي تواجهها الدولة القومية. وختامًا، فإن العولمة في القرن الحادي والعشرين، وتطور تكنولوجيا الاتصالات، وعمليات التكامل فوق الوطنية (مثل الاتحاد الأوروبي)، باتت تفرض تحديات جسيمة على المفهوم التقليدي للسيادة المطلقة، وتفتح باب النقاش واسعا حول فاعلية وظيفية هذا النموذج في المستقبل.

ABSTRACT

The Construction of the Nation-State in Europe This academic study, titled "The Construction of the Nation-State in Europe," provides a comprehensive analysis of the historical evolution, intellectual foundations, and emergence dynamics of the nation-state model—the primary actor within the modern international system. It further examines the core attributes of this model in Continental Europe and its future trajectory in the contemporary era of globalization. The modern conception of the state crystallized as a natural corollary of the intellectual contributions of Enlightenment thinkers, the process of secularization, and the capitalist production relations shaped by the Industrial Revolution.

The theoretical infrastructure of the nation-state is anchored in Machiavelli's secular approach to power, Jean Bodin's theory of sovereignty, the social contract theories of Hobbes, Locke, and Rousseau, and Montesquieu's principle of the separation of powers. Historically, three pivotal milestones stand out: the Treaty of Westphalia (1648), which institutionalized the concepts of sovereignty and national borders, establishing states as the principal actors in international relations; the Peace of Utrecht (1713), which consolidated the balance of international diplomacy; and the French Revolution (1789), which

catalyzed practical nation-building by mobilizing social dynamics through the principles of equality, liberty, and nationalism.

The theoretical genesis of the nation-state is elucidated through frameworks focusing on economic transformation, identity construction, military competition, and socio-cultural shifts. Institutions such as urbanization, mass production, compulsory education, national armies, and bureaucracy played an active role in shaping a national consciousness grounded in a shared history, language, and culture. The defining characteristics of the nation-state include a monopoly on centralized authority, constitutional and legal governance, parliamentary representation, bureaucratic institutionalization, and the safeguarding of free-market capitalism.

While this state model brought an end to feudal fragmentation and devastating religious conflicts in Europe—fostering long-term political stability, social consolidation, and economic development—it currently faces challenges such as micro-nationalist crises, the inadequacies of local governance, and the transborder nature of globalization. Consequently, in the 21st century, globalization, advancements in communication technologies, and supranational integration processes—such as the European Union—are challenging the traditional notion of absolute sovereignty and sparking significant debate regarding the future functionality of the nation-state model.

AVRUPA'DA ULUSAL DEVLETİN İNŞASI

Raber Sirwan Sulaiman

Süleymani Üniversitesi - Beşeri Bilimler Fakültesi - Tarih Bölümü

-ÖZET

Avrupa'da Ulusal Devletin İnşası başlıklı bu akademik çalışma, modern uluslararası sistemin en temel aktörü konumundaki ulus-devlet modelinin Kıta Avrupası'ndaki tarihsel gelişim sürecini, fikirsel temellerini, ortaya çıkış dinamiklerini, temel niteliklerini ve günümüz küreselleşme çağındaki geleceğini ayrıntılı bir perspektifle incelemektedir. Modern devlet anlayışı, Aydınlanma Dönemi düşünürlerinin fikirsel katkıları, sekülerleşme süreci ve Sanayi Devrimi ile biçimlenen kapitalist üretim ilişkilerinin doğal bir sonucu olarak şekillenmiştir.

Ulus-devletin fikirsel altyapısı Machiavelli'nin seküler iktidar yaklaşımı, Jean Bodin'in egemenlik kuramı, Hobbes, Locke ve Rousseau'nun toplumsal sözleşme teorileri ile Montesquieu'nun güçler ayrılığı ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Tarihsel gelişim sürecinde üç temel milat öne

çıkılmaktadır: 1648 Vestfalya Anlaşması ile egemenlik ve ulusal sınırlar kavramları somutlaşarak devletler uluslararası ilişkilerin ana aktörü haline gelmiş; 1713 Utrecht Barışı ile uluslararası diplomasi dengesi pekişmiş; 1789 Fransız İhtilali ise eşitlik, özgürlük ve milliyetçilik ilkeleriyle toplumsal dinamikleri harekete geçirerek pratik ulus inşasını başlatmıştır.

Ulus-devletin kuramsal doğuşu iktisadi dönüşüm, kimlik inşası, askeri rekabet ve sosyo-kültürel değişim odaklı yaklaşımlar çerçevesinde açıklanmaktadır. Şehirleşme, kitlesel üretim, zorunlu eğitim, ulusal ordu ve bürokrasi gibi kurumlar, ortak tarih, dil ve kültüre dayalı ulusal bilincin şekillenmesinde aktif rol oynamıştır. Ulus-devletin en belirgin özellikleri merkezi otorite tekel, anayasal ve hukuksal yönetim, parlamenter temsil, bürokratik kurumsallaşma ve serbest piyasa kapitalizminin güvence altına alınmasıdır.

Bu devlet modeli, Avrupa'da feodal parçalanmışlığı ve yıkıcı dini çatışmaları sonlandırarak uzun vadeli siyasi istikrar, toplumsal konsolidasyon ve ekonomik kalkınma sağlamıştır. Buna karşın, mikro-milliyetçilik krizleri, yerel yönetim yetersizlikleri ve küreselleşmenin sınırları aşan yapısı ulus-devletin eksileri olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, 21. yüzyılda küreselleşme, iletişim teknolojileri ve Avrupa Birliği gibi supranasyonel entegrasyon süreçleri, ulus-devletin geleneksel mutlak egemenlik anlayışını zorlamakta ve bu devlet modelinin gelecekteki işlevselliğini ciddi şekilde tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ulus-Devlet, Fransız İhtilali, Egemenlik, Aydınlanma, Milliyetçilik, Küreselleşme.

-GİRİŞ

Uluslararası sistemin en temel süjesi olan ulus devletler modern devlet anlayışının bir ürünü olarak doğmuştur. Modern devlet anlayışı sanayi devrimiyle beraber şekillenmiş ve yapısı itibarıyla kapitalist üretim sisteminin bir sonucu şeklinde değerlendirilmiştir. Ulus devletin doğum yeri kıta Avrupası'dır. Kıta Avrupası'nda modern devlet anlayışının fikrîsel temelleri Aydınlanma Dönemi düşünürlerinin gerek toplum sözleşmesi bağlamındaki yaklaşımları, gerekse seküler devlet anlayışına yönelik vurgularıyla oluşturulmuştur. Machiavelli modern devlet anlayışının fikrîsel anlamda öncüsü olarak kabul edilmekte, Jean Bodin, Rousseau, Locke, Hobbes gibi düşünürlerde modern devlet anlayışının gelişimi konusunda diğer önemli isimler şeklinde ele alınmaktadır.

Montesquieu modern devletin en temel unsurlarından olan erkler ayrımını ileri sürmesi nedeniyle bu alanda temel kuramcılardan birisi olarak

görölmektedir. Ulus devlet anlayışı modern devrin bir ürünü olarak fikirsel anlamda 18. Yüzyıla kadar gelişme göstermiş, 18. Yüzyılda ise Fransız İhtilali ile bu düşünceler pratiğe yansımaya başlamıştır. Fikirsel ve pratiksel boyutta gelişen ulus devletin ilk aşamada Kıta Avrupası'nda Fransa'da varlığını ortaya koyması, buradan da diğer Avrupa ülkelerine yayılması, bu devlet modelinin temellerinin oturmasına katkı sunmuştur.

Ulus devlet anlayışı Avrupa açısından sosyal, siyasal, ekonomik, etnik ve dini bağlamda önemli sorunların çözümünde öncü işlev gördüğü belirtilebilir. Seküler devlet anlayışı, bürokrasinin etkili hale gelebilmesi, siyasal açıdan iktidarı elde etme sürecinde muhalif unsurlara belirli hakların verilmesi ve siyasi iktidarı elde etme sürecinde rekabetin ortaya çıkması, anayasal devlet ilkesinin kanıksanması, parlamenter rejimlerin güçlenmesi, seçimlerin ve temsili demokrasinin ilerleme kaydetmesi ulus devlet olgusu bağlamında ele alınabilecek konular arasında değerlendirilebilir. Avrupa'da ulus devletin aynı zamanda ekonomik sistemin işlerlik kazanmasını, serbest piyasa ve kapitalizmin etkin bir role sahip olmasını sağlamakta, sermayenin belirli merkezlerde toplanmasında önemli rol üstlenmektedir.

Ulus devlet anlayışı Avrupa'da ulus kimlik inşa süreci ile şekillenen bir durumdur. Pozitivizmin gelişmesi, sanayi devrimi, şehirleşme, kilisenin etkisinin kırılması, materyalist düşüncenin toplumsal, siyasal ve ekonomik konuların merkezinde olması, yönetim bilimlerinde beşeri unsurların da merkeze alınmasını sağlamıştır. Yönetimde insan unsurunun merkezde yer alması, halk kitlelerini konsolide edebilecek tutunum öğelerinin revize edilmesini ve yeni asabiyet formlarının oluşması ihtiyacını doğurmuştur. Bu anlamda milliyetçiliğin 18. Yüzyılda filizlenmesi toplumlar üzerinde siyasi bir din formunun ya da dayanışma ögesinin varlığını ortaya çıkarırken, bu dayanışma unsurunu siyasal alana kanalize edebilecek somut bir kimliğe dönüşüm süreci başlamıştır. İşte bu noktada ulus kimlik inşası olarak nitelendirilen ve ulus devletin en temel ögesi olan birey ve toplum kimlik inşası oluşmaya başlamıştır.

Avrupa'da ulus devlete geçiş süreci 18 ve 19. Yüzyıl boyunca devam etmiş ve bu devlet modelinin temelleri atılmıştır. Ulus devletleşmenin yoğun şekilde pratikleşmesi ise 20. Yüzyılda gerçekleşmiştir. Avrupa'da Fransız İhtilali sonrası yaşanan siyasi gelişmeler ağırlıklı olarak ulus devletlerin gelişimi ve bu ulus devletler arasındaki ilişkilerden müteşekkildir.

Avrupa’da Fransız İhtilali sonrası toplumsal hareketlenmeler yoğunlaşmış ve eşitlik, özgürlük, kardeşlik söylemleri aynı ulusal bilince sahip olmaya başlayan toplumlarda yaygınlaşmıştır. Sanayi Devrimi özellikle bu dönemde sosyal sınıfların yeniden şekillenmesini sağlayan en temel itkililerden birisidir. Sanayi Devrimi ile birlikte hızla gelişen şehirleşme farklı sosyal tabakaların aynı potada birleşmesini sağlarken, gelenekse sosyal sınıfların etkisini geriletmiştir. Üretimde kitleselleşme ve daha fazla üretim ihtiyacının artması doğal bir sonuç olarak işçi talebini arttırmıştır. İşçi talebindeki artış şehirlerdeki nüfus artışının temel nedenidir.

Avrupa’da ulus devletin ortaya çıkışı ile birlikte bazı temel özellikler ön plana çıkmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu temel özellikler ülkelere göre bazı farklılıklar göstermekle beraber, ortak yönleri de içermektedir. Ulus devletin genel kapsamdaki özellikleri ele alındığında, öncelikle merkezi bir devlet sistemi ve yapısı ön plana çıkmaktadır. Ancak bu merkezîyetçilik mutlak anlamda bir merkezi yapı olarak değil, duruma göre yerel yönetimleri de dikkate alan bir özelliğe sahiptir. 20. Yüzyılın ilk yarısında ulus devlet toplumsal, ekonomik ve yönetsel anlamda her alana nüfuz etmiştir. Bununla birlikte dönem içerisinde parlamentolarda farklı görüş ve düşüncelerde siyasal katılımın sağlanması da bir diğer ortak özellik olarak görülebilir.

Ulus devletin gerek Avrupa açısından gerekse diğer dünya devletleri bakımından geleceği dikotomik bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Bir yandan ulus devletin pratik boyutta işlevselliği varlığının devamı için önem arz etmekte, öte yandan küreselleşme ile birlikte sınırların ortadan kalkmaya başlaması, iletişim teknolojilerinin bu noktada devlet olgusunu aşması, ulus devletin varlığını ve egemenlik olgusunun sınırlarını zorlayan güncel gelişmeler şeklinde değerlendirilebilir.

Bu çalışmada Avrupa’da ulus devletin tarihsel perspektifte gelişim sürecine genel kapsamda değinilmiştir. Ancak öncelikle ulus devlete geçiş öncesinde Avrupa’da genel siyasi durum konusunda değerlendirmeler yapılmış ve bu gelişmelerin uluslaşma ve ulus ile devletin yan yana gelmesini nasıl sağladığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ulus devlet kavramı konusu çalışma açısından en temel kavramsal bileşen olması sebebiyle farklı yaklaşımlarla tanımlanmaya çalışılmıştır. Avrupa’da ulus devlete neden ihtiyaç duyulduğu konusu ayrı bir başlık altında incelenirken, ulus devletin ortaya çıkış nedenleri de bu bağlamda ele alınmıştır. Ulus devletin belirli özellikleri bu devlet yapısını özgün kılan özellikler şeklinde değerlendirilebilir. Bu bağlamda

çalışmada ulus devletin temel özellikleri konusuna yer verilmiştir. Ulus devlet konusunda özellikle küreselleşme çağında sert eleştiriler getirildiği bilinmektedir. Bu eleştiriler aynı zamanda ulus devletin handikaplarını yansıtan hususlardır. Bu bakımdan çalışmada bir yandan ulus devletin artıları, öte yandan eleştiriler kapsamında eksilerine değinilmiştir. Son başlık olarak ise ulus devletin geleceği konusunda literatürdeki görüşlerden yararlanılarak belirli bir perspektif ortaya konulmaya çalışılmıştır.

-ULUS DEVLET İNŞA EDİLMEYEN ÖNCEKİ AVRUPA SİYASİ DURUMU

İnsanlık tarihi açısından devlet olgusunun teşkil ettiği yer tarihin her devrinde ayrıcalıklı bir öneme sahip olmuştur. İlkel dönemde komün yapılardan tarım toplumuna geçişle beraber daha örgütlü ve kurumsal yönetim yapılarına geçiş devlet organizasyonunun gelişimi açısından kayda değer niteliktedir ¹. Tarım toplumu devrinde devletin gelişimi feodal beylikler, krallıklar, hanedanlıklar gibi farklı niteliklerde gelişmiştir.

Ortaçağ'da devletin geleneksel formu ve yapısı, teknik gelişmeler, toplumsal hareketlenmeler, coğrafi keşifler, devletlerarasındaki ilişkiler ve savaşların niteliğindeki değişimlere bağlı olarak gelişme göstermiştir. Devlet yapısının değişim ve dönüşümünde özellikle 16. Yüzyıldan itibaren Kıta Avrupası'nda yaşanan gelişmeler modern devletin gelişimini sağlamıştır ². Modern devlet aynı zamanda Fransız İhtilali sonrası gelişen ulus-devlet olarak da nitelendirilebilir. Ulus-devletin ortaya çıkışının ya da gelişiminin anlaşılabilirliği açısından öncelikle Avrupa'da ulus-devlet inşası öncesinde yaşanan toplumsal ve siyasal gelişmelere ışık tutulması gerekmektedir.

Avrupa'da ulus-devlet inşası öncesinde geleneksel devlet anlayışının şekillenmesinde Roma İmparatorluğu'nun ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu ifade edilebilir. 12 yüzyıla yakın bir dönem hüküm sürmüş olan Roma İmparatorluğu yönetim sistemi olarak krallık, cumhuriyet ve imparatorluk aşamalarından geçmiş ve devlet organizasyonu bu bağlamda şekillendirilmiştir. Roma İmparatorluğu Akdeniz coğrafyasını kontrolü altına almış ve Avrupa'da genel hakimiyeti sağlamış bir devlettir. İmparatorluk olgusu devletler tarihi açısından Roma ile gelişme kaydettiği belirtilebilir ³.

Roma devrinin önemli özelliklerinden birisi yurttaşlık anlayışının gelişmesine kapı aralaması, modern devlet anlayışının fikirsel gelişimi açısından öncü rol oynamasıdır. Ancak Roma'da kölelik ve sınıf ayrımının varlığı, modern yurttaşlık olgusundan farklı olarak dönemin genel eğilimini yansıtmaktadır. Bu dönemde yurttaşlar arasında da üst ve alt yurttaşlık olmak üzere ayırım olduğu da bilinmektedir ⁴. Roma dönemindeki sınıfsal ayırım Ortaçağ döneminde Kilise'nin, derebeyliklerinin ve krallıkların yönetimdeki etkisi üzerinden devam etmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun Ortaçağ Avrupası üzerindeki yönetsel, ekonomik ve toplumsal etkileri Ortaçağ'daki yeni gelişmeler ve ortaya çıkan dinamiklerle birlikte devlet yapısının yeniden şekillenmesini sağlamıştır. Ortaçağ Avrupası'nda devletin yapısal niteliğine değinmeden önce, özellikle geç dönem Ortaçağ'da Avrupa ulus-devlet anlayışını şekillendiren üç temel boyuta bakılması gerekmektedir. Bu boyutlar ⁵;

- ❖İktisadi alanda yaşanan gelişmeler ve ekonomik entegrasyon,
- ❖Bilimsel alanda yaşanan gelişmelere bağlı uzmanlık ve bürokrasi geleneğinin oluşumu,
- ❖Geleneksel kilise otoritesinin yerini vatandaş eşitliği temelinde devlet otoritesine bırakma süreci şeklinde ifade edilebilir.

Modern döneme geçiş öncesinde ekonomik entegrasyonun sağlanması, özellikle Ortaçağ'daki üretim ilişkilerinde yaşanan değişimlere bağlı şekilde gelişmiştir. 12 ve 13. yüzyıllarda feodal sistemin Ortaçağ Avrupası üzerindeki yönetsel ve ekonomik etkisi, bu dönemden itibaren emek-ürün-rant üçlüsü arasındaki ilişkilerde yaşanan gelişmelere bağlı olarak para ekonomisinin oluşumuna dönüşmeye başlamıştır ⁶. Ekonomik sistemdeki değişim, lonca teşkilatlarının kurulması, serflerin üretim ilişkilerinde daha etkili olmaya başlaması bu dönemde kentlerin gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır.

Kentsel değişim ve gelişim tarım toplumu ve ekonomisinin sürekli bir üretim ekonomisine dönüşmesini sağlarken, bu durum yönetim ilişkilerinin de değişmesinde etkili olmuştur. Avrupa merkezli yaşanan bu gelişmeler 15. Yüzyılda coğrafi keşiflerin ortaya çıkışıyla yerini merkantalist sisteme bırakmış ve bu durum kapitalist üretim ve sermaye birikimini sağlamıştır ⁷. Sermaye birikiminin sağlanması ve kapitalist üretim anlayışının gelişmesi ekonomik entegrasyonun oluşmasında temel etken olarak nitelendirilebilir.

Kıta Avrupası'nda ulus-devlet inşası öncesi bilimsel gelişmelerin, reform ve rönesansın süreç içerisindeki değişim üzerinde kalıcı etkileri olmuştur. Bilimsel gelişmeler bir yandan kilisenin otoritesini sarsarken, öte yandan coğrafi keşiflerin önünü açarak sömürgecilik devrinin kapılarının açılmasını sağlamıştır. 15 ve 16. Yüzyılda Avrupa'da sancılı bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde bir yandan kıta içerisinde ülkeler arası mücadeleler ve savaşlar yoğun şekilde sürerken, öte yandan kilise, krallık, toprak sahipleri ve aydınlar arasında sınıfsal çatışmalar ve mücadeleler devam etmektedir. Bu dönemin önde gelen düşünürlerinden ve yönetim bilimleri, siyaset felsefesinin öncülerinden Machiavelli, Jean Bodin ve Thomas Hobbes modern ulus-devlet düşüncesinin gelişiminde kayda değer fikirler ileri sürmüşlerdir ⁸.

Machiavelli, Ortaçağ devlet yönetimi ve yapısı konusunda geleneksel dini olguları reddetmekte ve laisizmin ya da seküler yönetim düşüncesini yansıtan siyasal iktidar anlayışının metafizik düşünce ve olgulardan arınmış olması gerektiğine inanmaktadır. Düşünürün iktidar anlayışını seküler bir sentezleme ile değerlendirmesi en başta kilisenin meşruiyet kaynağını ilahi bir güce dayandırma geleneğine karşı, iktidarın beşeri ve toplumsal meşruiyete dayanması gerektiği düşüncesini savunduğunu göstermektedir ⁹. Machiavelli siyasal iktidarın ahlak ve dini ilkelerle değil, akıl ve pragmatizmle varlığını sürdüreceğini ifade etmiştir.

Bu durum modern devlet olgusunun akla dayalı olduğunu yansıtmaktadır. Machiavelli modern devlet kavramını ilk kullanan düşünürdür. Ayrıca Machiavelli açısından siyasal iktidar gücün toplandığı ana merkezdir ve meşruiyet olgusundan önce güç unsuru gelmektedir ¹⁰. Bu durum Machiavelli'nin modern devletin meşruiyet dayanağı noktasında eksikliğini ortaya çıkarmıştır. Ancak Jean Bodin Machiavelli'nin bu eksikliğini gideren ve egemenlik olgusunu modern devlet ekseninde değerlendiren kuramcılardan birisi olarak değerlendirilmektedir ¹¹.

Aydınlanma döneminin önemli düşünürlerinden Jean Bodin döneminde yaşanan din savaşları kapsamında anarşi ortamının toplum ve ülke açısından en temel sorun olduğunu vurgulamıştır. Geleneksel devlet anlayışı yerine otoritenin belirli bir disiplin altında şekillenmesi gerektiğini, bu bağlamda egemenlik anlayışının ve sınırlarının yeniden çizilmesinin önemi üzerinde durmuştur. Devletin temel işlevinin birey, aile ve kolektif yapının müşterek çıkarlarını doğruluk prensibi ekseninde korumak olduğunu, bu koruma işlevini gerçekleştirebilmek için egemen güç olan devletin etken rol sahibi konumunda bulunması gerektiğini ifade etmişti ¹².

Bodin Tanrı adına Kralın egemenliğe vekalet ettiğini söylemektedir. Bu bakımdan Bodin'in geleneksel dini referanslı ve meşruiyet dayanaklı bir yaklaşımı ön planda tuttuğu düşünülse de, bu daha çok egemenlik ve güç olgusunun boyutunu göstermesi bakımından ön planda tutulan bir yaklaşımdır. Bu nedenle Bodin geleneksel devlet yaklaşımını sürdüren düşünürlerden birisi olarak değerlendirilemez.

Bodin açısından her ne kadar Kral Tanrı'ya karşı sorumlu olsa da seküler bir yönetim anlayışı ön plana çıkmaktadır ve devleti oluşturan ana öge ailelerden müteşekkil bir organizasyon olduğunu belirtmektedir. Bodin açısından devletin niteliği yasa çıkarma şekline göre değişkenlik göstermektedir ¹³. Bu bakımdan aristokratik, demokratik ve monarşik devlet tarzların yer vermiştir. Yukarıda belirtilen hususlar değerlendirildiğinde, Bodin'in devlete ilişkin temel düşünceleri Avrupa ulus-devlet inşası açısından;

- ❖ Seküler devlet anlayışının gelişimi ve papalığın-kilisenin devlet otoritesi üzerindeki baskın rolünün geriletilmesinin
- ❖ Devlet yönetimi ya da siyasi iktidarların meşruiyet-egemenlik yaklaşımlarının,
- ❖ Ailesellik bakımından ise belirli bir kolektif topluluk bağlamında ulus anlayışının gelişmesini sağlamıştır.

Machiavelli ve Jean Bodin'den sonra Aydınlanma devri düşünürlerinden ve toplumsal sözleşme kuramcılarından Jean Jacques Rousseau, Thomas Hobbes ve John Locke'un Avrupa modern devlet yapısı ve ulus-devlet inşasındaki kuramsal rolü de ayrıcalıklı öneme sahiptir. Her üç düşünür açısından seküler devlet anlayışı öncelikli öneme sahiptir. Ayrıca otorite ve egemenlik olguları devletin temel güç kaynağı olarak tanımlanmakta ve bu güç kaynağı kilisenin geleneksel ilahi gücünden değil, müşterek toplumsal dayanışmadan ortaya çıkan güçten almaktadır.

Avrupa ulus-devlet anlayışının en temel dayanağı işte bu toplumsal meşruiyet ve dayanışmaya bağlı oluşan güç olarak görülebilir ¹⁴. Toplum sözleşmesi düşünülerinin yanı sıra devletin erkleri arasındaki ayrım konusunda Montesquieu'nun özgürlük arayışı ve erkler ayrımı kuramının da modern ulus-devlet inşası açısından özgün bir yere sahip olduğu belirtilmelidir ¹⁵.

Avrupa'da ulus-devlet inşası öncesinde fikirsel planda genel durum ve gelişim süreci yukarıda belirtilen kapsamda özetlenebilir. Yaşanan gelişmeler açısından belirli dönüm noktaları ulus-devletin şekillenme

sürecindeki mihenk taşları şeklinde değerlendirilebilir. Bu önemli gelişmeler ele alındığında;

❖ **1648 Vestfalya Anlaşması;** Avrupa tarihi açısından modern devlet ya da ulus-devlet inşasının gelişiminde en temel gelişmeler içerisinde yer alan bu anlaşma, otuz yıl ve seksen yıl savaşlarının neticesinde imzalanmıştır. Özellikle din savaşları kapsamında değerlendirilen otuz yıl savaşlarına katılan İspanya, Avusturya Habsburgları, İsveç, Danimarka, Fransa, Alman Prenslükleri arasında imzalanan Vestfalya Anlaşması bir yandan savaşın sona ermesini sağlamış, öte yandan olası benzer nitelikteki uzun süreli savaşların önüne geçebilmek için modern diplomasinin gelişimini sağlamıştır. Bu anlaşma ile devletler uluslararası ilişkilerin en temel süjesi haline gelmiş ve diplomasinin ana kaynağı olmuşlardır. Bu nedenle ulus-devletin ana kaynağı olan anlaşma şeklinde nitelendirilmektedir. Ayrıca bu anlaşma uluslararası alanda otorite, egemenlik ve sınır kavramlarını somutlaştırmıştır ¹⁶.

❖ **1713 Utrecht Barış Anlaşması;** Vestfalya Anlaşması her ne kadar modern devletin başlangıç noktası olarak görülse de Utrecht Anlaşmasının bu alandaki pratik yansımaları daha yoğun şekilde hissedilmiştir. 1713 yılında Fransa, İspanya, Büyük Britanya, Savoya Dükalığı ve Hollanda arasında imzalanan bu anlaşma İspanya Veraset Savaşı'nı sonlandırmıştır. Bu anlaşma ile bir yandan Vestfalya Anlaşmasındaki kararlar yeniden kabul edilmiş, öte yandan ise Vestfalya ile Avrupa'daki devletler içinde devam eden sorunların çözüme kavuşturulması hedeflenmiştir ¹⁷.

❖ **1789 Fransız İhtilali;** Fransız İhtilali tarihsel açıdan farklı alanlar üzerinde en köklü değişimin yaşanmasına kapı aralayan gelişme olarak görülebilir. Bu alanlar içerisinde modern devletin artık sürekli ve kalıcı bir niteliğe bürünmesi ve bu bağlamda ulus-devletin inşası yer almaktadır. Fransız İhtilali ulus-devletin temel süjesi olan ulus inşası düşüncesini geliştiren, toplumsal dinamikleri harekete geçirerek birlikte yaşama formunun uluslar ekseninde şekillenmesini sağlayan dönüm noktasıdır.

Yukarıda belirtilen üç önemli olay ulus-devlet inşası açısından kritik gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Bunların yanında 18 ve 19. Yüzyılda sanayileşmenin hızla gelişmesi, şehirleşme, nüfus artışı, bilimsel ve teknik gelişmeler toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkilerin değişimini sağlarken, ulus fikrinin gelişmesinde de etkili olmuştur. Bu etki özellikle toplumsal asabiyetin ve dayanışma duygusunun geleneksel din

anlayışından çıkarak aynı tarih, aynı toplumsal değerler ve kökenden gelen grupların gelişmesiyle açıklanabilir.

-ULUS DEVLET KAVRAMI

Ortaçağ'da feodal beyler kendi egemenlik alanlarında bağımsız yönetim sürmekteydiler. Ancak, bu beylikler içerisinde bazılarının bulundukları bölgede diğerleri üzerinde hakimiyet kurmaları, güç kazanmaları bu beyliklerin krallık niteliğine bürünmelerini sağlamıştır. Krallıkların kurulması feodal beylerin siyasi alandaki bağımsızlıklarını kaybetmelerine yol açarken, sosyal, siyasal, ekonomik ve sınıfsal statüleri üzerinde etki etmemiştir. Bu durum derebeylerinin Krallıklar çatısı altında en güçlü sınıfsal yapı haline gelmelerini sağlamıştır.

Feodal dönemden krallık devrine geçiş sonrası, feodal gümrük sınırları belirli ölçüde varlığını korumaya devam etmiştir. Ülke içerisinde iktisadi anlamda bu sınırların varlığı derebeylik döneminde kalma ayrılıklarının varlığını sürdürmesine yol açmıştır. Bu sınırlar sadece gümrük anlamında değil, aidiyet bağlamında da etkisini sürdürmüştür. Ülke içerisindeki bu ayrı iktisadi ve sosyal durum bütüncül bir ulus bilinci ve aidiyet duygusunun gelişmesini engellemiştir¹⁸.

Sınır olgusu ülke içerisinde bütüncül bir toplumsal ortak paydanın gelişmesini engellerken, Fransız İhtilali ile birlikte bu engelin ortadan kalkma süreci gelişmeye başlamıştır. Versay Sarayının geleneksel merkezi politikaları, ülke içerisindeki gümrük vergisi sınırları, sınıfsal gruplar arasındaki mücadeleler ve geleneksel anlamda egemenliğin ilahi kaynağa dayanması Fransız İhtilali ile birlikte değişim göstermeye başlamış ve devlet yapısı bu minvalde gelişme göstermiştir¹⁹.

Fransız İhtilali ile gelişmeye başlayan ulus şuuru, 19. yüzyılda kuramsal anlamda Hegel'in ortaya koyduğu "*milli duygu ve bilincin ancak bir devlet bünyesinde birleşmesiyle hayata geçebileceği*" yönündeki yaklaşımıyla daha somut bir şekle bürünmüştür. Habermas; "*devlet merkezli olmayan bir millet şuurunun tek başına anlam ifade etmediğini öne süren Hegel'in ulus-devlet anlayışının kuramsal öncüsü olduğunu vurgulamıştır*"²⁰.

Ulus devlet kavramının tanımı konusundaki temel sorun, devlet kavramının tanımlanmasında karşılaşılan soyutluk sorunundan kaynaklanmaktadır. Ulus-devletler modern devlet olgusunun karşılığı olarak bilinen bir kavramdır. Devletin meşruiyet, konsolide edilmiş bir

otorite ve güç ya da egemenliğe sahip olabilmesi için ulus bilincine sahip bir topluluğa ihtiyaç duyması 18. Yüzyıldan itibaren ulus-devletin gelişim sürecini başlatmış ve kavram üzerine literatürde birçok yaklaşım, kuram ve araştırma yapılmıştır. Kavramın tanımı konusunda siyasal ve yönetsel bağlamda değerlendirme yapan Duverger; *“Ulus-devlet anlamında devlet, ulusal toplumu, yani orta çağlar sonunda ortaya çıkan ve bugün en ileri biçimde örgütlenmiş ve en iyi şekilde bütünleşmiş olan bir topluluk tipini ifade eder”* şeklinde kavramı tanımlamıştır ²¹.

Anderson’a göre ulus devlet; *“yeni ve tarihsel olduğu yönündeki genel kabule bağlı olarak ulusun ezeli bir geçmişe dayandığı ve daha da önemlisi sınırsız bir geleceğe ilerlediğine inanılmaktadır”* ifadesiyle ulus devleti açıklamıştır ²². Anderson açısından “Hayali Cemaatler” şeklinde tanımlanan milliyetçilik ve ulus-devlet, ulus inşa sürecinde bir yandan bu insanın sağlıklı işleyebilmesi için aidiyet bağlarını tarihsellik ekseninde güçlü tutmaya çalışmakta, öte yandan ortak bir gaye ve gelecek hedefiyle topluma ümit vermektedir. Her ulus inşa sürecinde, topluma esatiri kahramanlık hikayeleri aşılanmaktadır. Bu kahramanlık hikayeleri toplumsal algının güçlenmesi ve birliktelik duygusunu yoğunlaştırması açısından önem taşımaktadır.

Yine Anderson, ulus-devlet tanımı kapsamında ulusal dilin varlığını önemli bir gereklilik şeklinde ifade etmiştir. Leca açısından, ulus-devlet modern döneme ait olan ve onunla anlam kazanan bir olgu şeklinde değerlendirilmekle beraber, siyasal ve felsefi açıdan bireyi merkeze almaktadır. Bu bakımda Leca, kavram üzerine yaptığı tanımlamada sosyolojik ve siyasal boyutta değerlendirme yapmıştır ²³. Sosyolojik bakımdan ulus-devlet aynı kültür ve egemenlik sahası kapsamındaki kültürel, siyasal ve ekonomik yapıların kesişme süreçleriyle beraber yerel kültürlerin standartlaşması ve merkezi iktidar tarafından desteklenerek üst kültür ve kimlik haline gelmesini ifade ettiğini vurgulamıştır.

Siyasal bakımdan ise Leca; ulus-devlet bir grup bilincinin yapısal bünyesini ve diğer ulus-devletlere göre siyasal bireyin temsiliyetini sağlayan ana unsur şeklinde nitelendirmiştir. Jürgen Habermas ise ulus devleti üç boyutta açıklamıştır. Ulus devletin bu boyutları ²⁴;

❖ İlk aşamada, ayrı ayrı yaşayan etnik yapıların barışçıl yollar ile devletleşme sürecine kanalize olmalarıyla değil, komşu etnik gruplarla, soylarla, lokal kültürlerle, dilsel ve dinsel topluluklarla ilişkiye geçerek ortaya çıkmıştır. Ulus devletin bu şekilde gerçekleşmesi, tarihsel bakımdan da ilktir.

❖ İkinci aşamada, ise her ne kadar homojen bir topluluk olmasa da, hedef olarak homojenleşmeye çalışan bir toplum oluşturulmak istenmektedir. Bu toplum suni bir toplumsal yapıdır ve bu nitelikteki toplumlara dayalı ulus devletler demokratik nitelikten uzak bir yapıya sahip olabilmektedirler.

❖ Üçüncü aşamada ise entik milliyetçiliğe dayalı akımların gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan ulus devletlerdir. Bu etnik orjine dayanan ulus devlet, bağlı olduğu etnik bağı ya da neseb asabiyetini genellikle kutsallaştırma eğilimi göstermektedir.

-KURUMSAL AÇIDAN ULUS-DEVLETİN OLUŞUMU

Ulus devletin ortaya çıkışında tarihsel açıdan birçok etmenin varlığı bilinmektedir. Ulus devletin ortaya çıkışı konusunda kuramsal anlamda farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu farklı yaklaşımların her biri kendine özgü öneme sahip olmakla beraber, belirli bir tasnif bağlamında değerlendirilebilir. Yapılan tasniflerde ağırlıklı olarak ulus-devletin oluşumuna odaklanılmaktadır. Literatürde ulus devletin oluşumu dört grup olarak değerlendirilmektedir ²⁵. Bu gruplar ve bunlarla ilişkili hususlar şu şekildedir;

❖ Ekonomik temelli ulus devlet yaklaşımları; bu kuramsal yaklaşımlar ağırlıklı olarak ulus-devletin inşası sürecinin ekonomik ilişkiler ve gelişimlere bağlı şekilde geliştiğini savunmaktadır. Ulus ve devlet olgularının aynı potada eriyebilmesi ve ulus-devlet bütünlüğünün sağlanabilmesi için sermaye ve devlet unsurlarının birlikteliği gerekmektedir. Bu yaklaşımın öncülerinden Wallerstein ve Balibar, mutlak bir etnik köken ya da ari ırktan doğan ulus-devlet olamayacağını, ulus devletin iktisadi ilişkiler olmadan ve sermaye unsurunun devletle ilişkisi şekillenmeden gerçekleşemeyeceğini ifade etmişlerdir.

❖ Kimlik inşası temelli ulus devlet yaklaşımları; ulus devlet olgusu siyaset, iktidar ve milliyetçilik bağlamında gelişen bir devlet sistemi olarak salt siyasal olana ilişkin bir gelişimi tetiklemekle kalmamaktadır. Aynı zamanda toplumsal olanı da doğrudan etkilemektedir. Bu durum ulus devletin oluşumunda toplumsal olguların kurucu niteliğini göstermektedir. Toplumsal açıdan ulus devlet özellikle kimlik inşasının sağlanması ile şekillenmektedir. Kimlik inşası aynı zamanda uluslaşmanın bir gereğidir. Uluslaşma ve ulus bilinci oluşmadan ulus devletin gerçekleşemeyeceğini vurgulayan Calhoun, ulusun temel rolünün modernleşme kapsamında sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda devlet ve toplum birlikteliğinin sağlanması olduğunu ifade etmiştir. Gellner ise, ulus ve devlet olgularının birbirinden ayrı gelişen

olgu olduklarını, ancak bu ayrı gelişen olguların kimlik inşası ile bütünleşik bir yapı haline geldiğini, bireylerin ve toplumun kimlik inşasının aynı zamanda siyasal olana yönelimi sağladığını vurgulamaktadır.

❖Askeri temelli ulus devlet yaklaşımları; Ulus devletin oluşumu konusundaki kuramsal yaklaşımlardan bir diğeri ise askeri gelişmeler, savaş ve orduyu merkeze alan görüşlerdir. Ordu, savaş ya da askeri konular ulus devletle ilişkili diğeri süjelerin üzerinde baskın karakterdedir ve bu nedenle ulus devletin şekillenmesini sağlamaktadır. Bu konuda öncü düşünürlerden Franz Oppenheimer, ulus devletin iktisadi faktörler, iş bölümü, uzmanlaşma ya da diğeri sosyo-ekonomik faktörlerle değil, fetihlerle ve savaşlarla şekillendiğini ifade etmiştir. Paralel bir görüş ortaya koyan Charles Tilly’de, ulus devletin bir savaş aygıtı şeklinde doğduğunu ve bu manada işlevselliğini sürdürdüğünü ileri sürmüştür ²⁶. Murray Rothbard’da, toplum sözleşmesi eksenli ulus devlet inşası süreçlerinin reel yansıtmadığını, ulus devletin savaş, sömürü ya da fetihlerle şekillendiğini vurgulamıştır.

❖Sosyo-kültürel temelli ulus devlet yaklaşımları; Bu yaklaşımı benimseyen kuramcılar açısından ulus devlet siyasal olandan ziyade toplumsal olanla bağlantılıdır. Bu yaklaşımın öncülerinden birisi olan Max Weber sosyolojik olguların devletin gelişimi ve şekillenmesinin ana etmeni olduğunu ve bu bağlamda ulus devletin de sosyal gelişmelere göre şekillendiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşımın bir diğeri savunucusu olan Anthony Giddens ise toplumsal mutabakatın ulus bilincini ve bu minvalde ulus devlet inşasını şekillendirdiği üzerinde durmaktadır. Antony Smith ise Avrupa’da ulus-devletin gelişim sürecinin toplumsal devrimlerle oluştuğunu vurgulamaktadır. Smith ulus devletin oluşumunda sosyo-kültürel bağlamda dört temel hususa vurgu yapmaktadır. Bu hususlar şu şekildedir ²⁷;

- i. Ulus devlet teritoryal politik bir topluluğun teşkil ettiği yapıdır,
- ii. Ulus devlet ulus bilincinin ilk politik bağ ve temel sadakat unsuru olmasıyla şekillenmektedir,
- iii. Ulus devlet, ulusun yurttaşları tarafından inşa edilmektedir ve bu süreçte elitler ile liderlerin etkin rolü bulunmaktadır.
- iv. Ulus devletin en temel belirleyici unsurunu ulusu oluşturan insanların gerçekleştirmektedir.

-NEDEN ULUS DEVLET ?

Ulus devletin neden modern devrin devlet yapısını oluşturduğu konusunda farklı yaklaşımlar ortaya konulabilir. Bu yaklaşımlar

içerisinde en önemlisi devletin meşruiyet dayanağının ilahi kaynaktan, beşeri kaynağa geçişle beraber, beşeri olarak insan olgusunu belirli bir asabiyete yönlendirme ihtiyacı olarak nitelendirilebilir. Pozitivizmin gelişmesiyle insanlar arasında dayanışmayı sağlayabilecek bir tutunum ögesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır ²⁸. Bu ihtiyacın giderilmesi için siyasi ve sosyal bir din ya da inanç gereksinimi milliyetçilik olgusunun gelişimiyle sağlanmıştır. Milliyetçilik salt ırk ya da etnik köken anlamında değil, aynı kültür, tarih, ekonomik çıkarlar ve bölgesel birliktelik bağlamında şekillenen dayanışma duygusu, algısı şeklinde de değerlendirilebilir. Milliyetçiliğin bir kimlik inşasına dönüşmesi ulus olgusunu yaratmıştır. Ulus kimlik inşası ile devlet birlikteliği de ulus devletin doğumunu sağlamıştır. Habermas; ulus devletin modern anlamda tarihsel başarısının oluşturduğu devlet mekanizması ya da sosyal, siyasal, iktisadi veya kültürel dinamizmi sağlamasından kaynaklandığını ileri sürmektedir ²⁹.

Ulus devlet bağlı ulusun fertleri ya da yurttaşları üzerinde belirli aidiyet ve tutunum öğeleri üzerinden birliktelik duygusunun gelişimini sağlamaktadır. Bu aidiyet ya da tutunum öğeleri bireyler üzerinde ³⁰;

- ❖ Zengin bir tarihsel miras,
- ❖ Müşterek yaşama konusunda yurttaşların arzu ve isteklerinin güçlü olması,
- ❖ Gelecek konusunda ortak beklenti ve ideallerin oluşmasını sağlamaktadır.

Yukarıda belirtilen unsurlar ulus bilincinin gelişimini sağlarken, aynı zamanda siyasi birlik, dil birliği, yurt birliği, etnik birlik, tarihsel birlik, kültürel değerler birliğinin sağlanmasına da katkı sunmaktadır. Ulus devletlerin modern anlamda ortaya çıkardığı bir diğer fayda ise asırlar süren çatışma ve istikrarsızlık karşısında devletlerarasındaki ilişkilerde dengenin sağlanması, görece barışın tesis edilmesi üzerinde önemli etkiler oluşturmıştır.

-AVRUPA'DA ULUS DEVLETİN ORTAYA ÇIKIŞI VE NEDENLERİ

Ulus devletin doğuşu ve temel kaynaklarının ortaya çıkışı Avrupa merkezli olması sebebiyle kavramın gelişiminin de bu minvalde şekillenmiştir. Avrupa'da ulus devletin ortaya çıkışı ve gelişimi Sarıbay'a göre dört aşamada gelişmiştir ³¹;

Birinci aşama; modern devletin ortaya çıkış süreci;

-15-18. yüzyıllar arasını kapsamaktadır.

-Bu dönemde modern devletin temelleri atılırken, dönemin elitleri arasında iktisadi, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda bir bütünleşme meydana gelmiştir.

-Dönemin elitleri arasındaki bu bütünleşme aynı zamanda modern devletin temellerinin atılmasını sağlayan asli unsurun elit sınıf olduğunu göstermektedir.

İkinci aşama; Ulus kimlik inşa süreci;

-Elitlerin modern devlete zemin hazırladığı birinci aşamanın devamında halk kitleleri de yönetim sistemine dahil olmaya başlamışlardır.

-Elit kesim ile halk kitleleri arasında iletişimi ve kaynaşmayı sağlayan okullar, ordu, iletişim araçları ulus devletin gelişmesinde aracı rol oynamıştır.

-İki sınıf arasındaki iletişim kanalları aynı zamanda ulus bilincinin ve toplumsal kaynaşmanın gelişimini, sosyo-psikolojik bariyerlerin ortadan kalkmasını ve kimlik algısının oluşmasını sağlamıştır.

-Bu dönemde egemen kimlik algısının kaynağı olan kiliseler, dini gruplar ve mezhepler yeni gelişen bu devlet sistemi ile uyumsuz amaçlara sahiptir ve bu durum doğal bir çatışmayı doğurmuştur.

Üçüncü aşama; Yurttaşlık bilincinin gelişim süreci;

-Bu döneme kadar teba olan insanlar, bu dönemden itibaren yurttaş olarak görülmeye başlanmıştır.

-Yurttaşlık olgusu sadece edilgen şekilde değil, aktif yurttaşlık olarak gelişmiş ve yönetime katılım konusunda etken pozisyona gelmiştir.

-Yine bu dönemde iktidar gücünü elinde bulunduran yönetime karşı, muhalefet unsurlarına belirli hakların tanınması ve muhalefet etme yetisinin güvenceye alınması sağlanmıştır.

-Siyasal katılımın geniş kesimlere yayılması ve temsiliyetin niteliğinde gelişme sağlanması, siyasal partiler arasında müşterek noktaların ve uzlaşının sağlanması bu dönemde ulus devlet anlayışının şekillenmesini sağlayan diğer etmenlerdir.

-Bu dönemde toprak sahipleri ile burjuvazi arasında yaşanan çatışma, ekonomik çıkar çatışmasını tetiklemiştir.

Dördüncü aşama; Ulus devletin idari ve bürokratik yapısının gelişim süreci;

-Bu süreçte ulus devlet artık sadece fikrîsel ve teorik planda değil uygulamada ve pratikte de kendisini göstermeye başlamıştır.

-Bu bakımdan bürokrasi ve idari teşkilatlanmanın oluşumu merkezi idarenin şekillenmesini sağlamıştır.

-Toplumsal refahın sağlanması, temel sosyal ihtiyaçların karşılanması, iktisadi eşitliğin ve adaletin tesisi konusunda somut adımlar atılmıştır.

-Devletin iktisadi ve toplumsal alandaki etkisi en temel hakimiyet unsuru haline gelmiştir.

Avrupa'da ulus devletin gelişim süreci yukarıda Sarıbay'ın belirttiği aşamalara bağlı şekilde gelişme kaydetmiştir. Bu aşamalar ulus devletin kurulmasında en önemli aşamalar şeklinde belirtilmekle beraber;

- ❖Ulusal kimlik inşası,
- ❖Siyasal katılımı genişletme,
- ❖Merkezi siyasal otoritenin tesisi,
- ❖Farklı sosyal gruplar arasında siyasal iktidar mücadelesinin kurumsallaşması şeklinde de özetlenebilir.

Avrupa'da ulus devletlerin oluşumu Anderson'un da belirttiği üzere bir cemiyetin kimlik kazanması ile oluşan aidiyet algısıyla şekillenmiştir. Avrupa'da siyasal kimliğin gelişimi, aidiyet bağlarının güçlenmesi, sanayileşme ve şehirleşme, ulus devletin oluşumunu güçlendiren temel öğeler olmuştur³².

Avrupa'da ulus devletin doğuşu feodalitenin yıkılması sonrası gelişmiştir. Bu süreçte öncelikle geleneksel yönetim tarzına yönelik eleştirel yaklaşımlar, bürokratik yapıda değişim sürecini başlatmıştır. Bir yandan ulus bilincinin Fransız İhtilali sonrası gelişimi, öte yandan yönetim sistemi yapısındaki değişim kıta Avrupası'nda modern devlet yapısına geçişin temellerini oluşturmuştur.

Avrupa'da Ortaçağ'da yaşanan uzun soluklu savaşlar, feodal beyler arasındaki mücadeleler, kilisenin baskısının sosyal, siyasal, ekonomik ve toplumsal alanda etkin şekilde hissedilmesi, aydınlanma düşüncesi, Reform, Rönesans ve sonrasında Sanayi Devrimi ile beraber etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Bu durum devlet yapısının modernleşme sürecine kapı aralarken, elit sınıfın geleneksel yönetime yönelik memnuniyetsizliği, yeni bir yönetim arayışını geliştirmiştir.

Fransa'da başlayan devrim hareketi eşitlik-özgürlük ve kardeşlik sloganı ile bir yandan devletin bireyler arasında sınıf ayrımına gitmeden eşit bir

tutum sergilemesi ve yurttaşlık bilincini geliştirmiş, öte yandan her tür dini ve skolastik düşüncenin ya da yerel baskının etkisinden kurtularak özgürlüğe erişmeyi ve kardeşlik ruhu ile bütünleşmeyi, dayanışmayı ve nihai aşamada ulus bilincinin oluşumunu sağlamıştır³³.

-ULUSAL DEVLET İNŞA EDİLDİKTEN SONRAKİ AVRUPA SİYASİ DURUMU

Avrupa'da ulus devlete geçiş süreci 18 ve 19. Yüzyıl boyunca devam etmiş ve bu devlet modelinin temelleri atılmıştır. Ulus devletleşmenin yoğun şekilde pratikleşmesi ise 20. Yüzyılda gerçekleşmiştir. Avrupa'da Fransız İhtilali sonrası yaşanan siyasi gelişmeler ağırlıklı olarak ulus devletlerin gelişimi ve bu ulus devletler arasındaki ilişkilerden müteşekkildir. Fransız İhtilali sonrası Avrupa'da yaşanan gelişmeleri belirli başlıklar altında tasnif etmek gerekirse³⁴;

- ❖ Avrupa'nın Politik ve Ekonomik Dönüşümünü Sağlayan Temel Dinamikler
- ❖ 1815 Viyana Kongresi Sonrası Avrupa'da Devletlerarası İlişkiler
- ❖ Avrupa Ülkelerinde 1830 ve 1848 Devrimleri
- ❖ İtalyan ve Alman Ulusal Birliğinin Sağlanması
- ❖ Avrupa'da Bloklaşma ve İttifaklar Dönemi
- ❖ Birinci Dünya Savaşı Döneminde Kıta Avrupası'nda Ulus Devlet
- ❖ Birinci Dünya Savaşı Sonrası Avrupa'da Ulus-Devletler, şeklinde tasnif edilebilir.

Avrupa'da Fransız İhtilali sonrası toplumsal hareketlenmeler yoğunlaşmış ve eşitlik, özgürlük, kardeşlik söylemleri aynı ulusal bilince sahip olmaya başlayan toplumlarda yaygınlaşmıştır. Sanayi Devrimi özellikle bu dönemde sosyal sınıfların yeniden şekillenmesini sağlayan en temel itkililerden birisidir. Sanayi Devrimi ile birlikte hızla gelişen şehirleşme farklı sosyal tabakaların aynı potada birleşmesini sağlarken, gelenekse sosyal sınıfların etkisini geriletmiştir. Üretimde kitleselleşme ve daha fazla üretim ihtiyacının artması doğal bir sonuç olarak işçi talebini arttırmıştır. İşçi talebindeki artış şehirlerdeki nüfus artışının temel nedenidir³⁵.

Siyasal ideolojiler 19. Yüzyılda hızla Avrupa'da sosyal, siyasal, ekonomik yaşamın önemli belirleyicilerinden birisi olmaya başlamıştır. Milliyetçiliğin siyasi bir inanç ya da din formu olarak Avrupa'da etkisini göstermeye başlaması, 19. Yüzyılın ilk yarısında liberalizm, radikalizm, sosyalizm, muhafazakarlık, bireycilik, anayasacılık ve komünizm siyaset

terminolojisinde sıklıkla kullanılan kavramlar haline gelmiştir. Siyasal alanda farklı ideolojik kavramların pratikleşmesiyle beraber, siyasal katılımın renklileşmesi, iktidarı elde edebilmek için sürdürülen mücadelelerin ideolojilerle temsil edilmesi, ulus devletlerin kurucu ideolojilerinin de belirlenmesinde etkili olmuştur³⁶.

Avrupa'da 19. Yüzyılın başlarında iktisadi anlamda Napolyon Savaşlarının oluşturduğu olumsuz etkiler ciddi anlamda bir ekonomik gerilemeye yol açmıştır. Büyük devletlerin savaşlardan dolayı borçlanmalarını aşabilmek için sanayileşmeye daha fazla ağırlık verilmesi bu iktisadi bunalımın etkisini görece azaltmıştır. Napolyon Savaşları neticesinde müttefik ordularının Fransız ordusunu yenmesi 1815 Viyana Kongresinin ya da anlaşmasının imzalanmasını sağlamıştır. Bu anlaşma ile birlikte Avrupa'da ulusal sınırlar yeniden şekillenmiştir³⁷.

Viyana Kongresi özellikle Avrupa'daki kutsal ittifakların ve müttefikler arası ilişkilerin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Bu dönemde oluşan yeni düzen Uluslararası Viyana Düzeni şeklinde nitelendirilmiştir. Erkan bu dönem konusunda şu yaklaşımı ileri sürmektedir; *"Viyana Kongresi'nin en önemli özelliklerinden biri de, kongreye egemen ülkelerin, geleceğin dünyasını tasarlarırken, samimiyetten uzak olmaları ve uluslararası barışın önündeki sorunları gerçekçi bir yaklaşımla ele almamış/alamamış olmalarıydı."* Bu dönemde *"her ulusun kendi kaderini belirlemesi hakkı"* konusu gündeme gelmeye başlamıştır³⁸.

Avrupa'da ulus devlete geçiş sonrası yaşanan önemli gelişmelerden bir diğeri ise 1830 ve 1948 devrimleridir. Bu devrimler Avrupa'da dalga dalga etkisini göstermiş, Fransa, Belçika, Polonya, İngiltere, İspanya, İsviçre, İtalya ve Portekiz gibi ülkelerde 1830'da ilk ciddi toplumsal muhalefet kitlesel eylemlere yönelmiştir. Ülke yönetimlerinin toplum üzerinde oluşturduğu baskı, gerek muhalif kesimlerin, gerekse toplumsal muhalefetin tepkisini çekmiştir. Toplumsal ve siyasal muhalefetin ülkelerin kendi içinde gelişimi sadece yönetimin tutumuyla ilgili değil, aynı zamanda ülke içerisinde etnik farklılıklardan kaynaklıdır. Bu farklılıklar toplumda ve siyasal hareketlerde yeni devlet arayışlarını da tetiklemiştir. Bir yandan İmparatorluk olarak varlığını devam ettiren Avusturya Habsburgları, öte yandan Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarında da etnik anlamda hareketlenmeler başlamış ve bu hareketlenmeler yeni ulus devletlerin doğum sancısı olarak görülmüştür³⁹.

1830 devrimiyle Kıta Avrupası'nda taşların yerine tam olarak oturmaması, siyasal ve toplumsal taleplerin devam etmesi 1948 devrimleri ve kitlesel hareketlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak bu devrim dalgasının asli nedenlerinden bir diğeri ise yeni iktisadi bunalım dalgasıdır. Yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik bunalımlar özellikle reformcuların kitlesel eylemlerinde hızlı bir artışa kapı aralamıştır. Bu kitlesel eylemleri durdurabilmenin tek yolu demokratik haklar konusunda reformlar yapılmasıdır. Sınıfsal ayrımcılığın önüne geçebilmek için reformcuların temel talebi Fransız İhtilali'ndeki eşitlik prensibinin hayata geçirilmesidir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası hızla artan işçi sayısı, işçi haklarının yoğun şekilde tartışılmasına kapı aralamış ve bu bağlamda işçi eylemlerinin artmasını sağlamıştır ⁴⁰.

1848 İhtilallerinde Kıta Avrupası'nda özellikle milliyetçilik akımının da ön plana çıktığı gözlenmiştir. Avusturya bu anlamda öne çıkan devletlerdendir. Milli ve ulusal duyguların toplumsal tabanda yoğunlaşması güçlü bir dayanışma ya da sebep asabiyetinin oluşumunu sağlamıştır. Etnik açıdan mozaik görünümünde olan bazı devletlerde 1848 devriminin etkileri daha yoğun şekilde hissedilmiştir. Ulus devlete geçiş sürecinde bu milliyetçi ve etnik hareketlenmeler ulus devlet anlayışının toplumsal tabanda daha güçlü bir temele sahip olmasını sağlamıştır ⁴¹.

1848 devrimi Fransa da kısmi bir başarıya ulaşmış bir yandan liberal ve sosyalist duyguların gelişmesini ve ulus bilincinin toplumu konsolide etmesini sağlamıştır. Almanya, Macaristan ve İtalya'da ise milliyetçiliğin gelişimi üzerinde önemli etkiler oluşturmuştur. Ancak 1848 ihtilalleri genel anlamda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1848 Devrimleri Avrupa'da demokrasinin gelişimi noktasında büyük umutların oluşmasını sağlarken, bu devrim sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması demokrasi umutlarını ciddi şekilde yıkmıştır ⁴².

1815 Sonrası Kıta Avrupası'nda birliklerin ve ittifakların değişim göstermesi ve ulus devlet anlayışının gelişimiyle özellikle İtalya'da ve Almanya'da ulusal birliğin kurulma süreci başlamıştır. Ancak İngiltere ve Fransa'nın diğer Avrupa ülkelerine göre daha evvel ulus devletleşme sürecine girmesi bu alanda söz konusu iki ülkenin diğer ülkelere öncü bir rol üstlenmesini sağlamıştır. Almanya ve İtalya'da artçı ulusal hareketler ve birliğin sağlanması noktasındaki gelişmeler Avrupa'nın ulus devlet sisteminin gelişimi açısından önem arz etmektedir.

ŞEKIL 1: İTALYA'DA ULUSAL BIRLIĞIN SAĞLANMASI(ERHAN & YAKUT, 2012).

Şekil 2: Almanya'da Ulusal Birliğin Sağlanması(Erhan & Yakut, 2012).

Avrupa'nın 19. Yüzyılda küresel ölçekte başat güç olması, Avrupa'da başta İngiltere olmak üzere, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda gibi ülkelerin sömürgecilik üzerinden farklı kıtalardaki hakimiyetlerini genişletmeleri Avrupa kıtası içerisinde zenginleşmeyi ve yeni burjuvazinin oluşumunu güçlendirmiş ve çeşitlendirmiştir. Avrupa'da ulus devlete geçiş sonrası ülkelerde kapitalizmin ve liberal ekonominin yeni zengin sınıflar yaratması, ulus devletin aynı zamanda kapitalist sistemin en önemli koruyucusu ve gelişiminin önünü açan etmen olması, ulus devlete olan bağlılığın güçlenmesini sağlamıştır. Liberal ekonomi sanayi devriminin en önemli ekonomik boyutu olarak kendi güvencesini bu devlet yapısıyla gerçekleştirmiştir ⁴³.

Avrupa'da liberal sistem her ne kadar varlığını uzun vadede sürdürecektir olsa da kıta içerisinde güç mücadeleleri ve yeni milliyetçi hareketlerin varlığı devletlerarasındaki mücadelelerin ve hakimiyet arayışının yoğunlaşmasını sağlamıştır. Bu durum 20. Yüzyıldaki birinci dünya savaşına zemin hazırlamıştır. Birinci Dünya Savaşı Avrupa'da ulus devletler açısından en önemli kırılma noktası olarak görülebilir. Birinci Dünya Savaşı'nın temel nedenleri ⁴⁴;

- ❖ Sömürgecilik ve ekonomik yayılma ve emperyalizm
- ❖ Alman siyasi birliğinin kurulması ve Avrupa'da Alman-Fransız rekabeti
- ❖ Balkanlarda Rusya, Avusturya-Macaristan rekabeti
- ❖ Büyük güçler ittifakı ve bağlantılar sistemi: Bloklaşma
- ❖ Silahlanma
- ❖ Aşırı milliyetçilik
- ❖ Dinsel ve kültürel yayılma şeklinde ifade edilmektedir.

Yukarıda belirtilen savaş nedenleri içerisinde özellikle Alman siyasi birliğinin sağlanması, aşırı milliyetçilik, devletlerarasındaki ittifaklar ulus devlet anlayışının yansımaları şeklinde değerlendirilebilir. Ulus devletlerin Avrupa'da uluslararası ilişkilerin öncelikli süjesi haline gelmeleri bir yandan milliyetçiliğin gelişimini, öte yandan ülkelerarasındaki ilişkilerin gelişiminde ulus devletlerin temel unsur olmasını sağlamıştır ⁴⁵.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yıkılmasıyla, Orta Avrupa'da Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya gibi devletler oluşturulmuştur. Ayrıca Avrupa'da sınırlar

artık modern ulus devlet sınırlarına ulaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı bu anlamda ulus devletlerin sınırları ve egemenlik alanlarının yerine oturmasında en belirleyici dönüm noktası olmuştur.

-AVRUPA'DA ULUS DEVLETİN ÖZELLİKLERİ

Avrupa'da ulus devletin ortaya çıkışı ile birlikte bazı temel özellikler ön plana çıkmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu temel özellikler ülkelere göre bazı farklılıklar göstermekle beraber, ortak yönleri de içermektedir. Ulus devletin genel kapsamdaki özellikleri ele alındığında, öncelikle merkezi bir devlet sistemi ve yapısı ön plana çıkmaktadır. Ancak bu merkezîyetçilik mutlak anlamda bir merkezi yapı olarak değil, duruma göre yerel yönetimleri de dikkate alan bir özelliğe sahiptir. 20. Yüzyılın ilk yarısında ulus devlet toplumsal, ekonomik ve yönetsel anlamda her alana nüfuz etmiştir. Bununla birlikte dönem içerisinde parlamentolarda farklı görüş ve düşüncelerde siyasal katılımın sağlanması da bir diğer ortak özellik olarak görülebilir. Bu konuda Poggi'nin yaklaşımı şu şekildedir; *"Siyasal faaliyetlerin tümü ya ulus devletten kaynaklanmalıdır ya da ona gönderme yapmalıdır. Devletin nüfusunu oluşturan üyeler, bireysel ya da toplu olarak diğer toplumsal iktidarların yanında yer alabilirler; ancak, devleti temsil eden aracı kurumlar dışında veya bu kurumları bir biçimde etkisi altına almadığı sürece, hiç kimse siyasal iktidar uygulayamaz."*⁴⁶

Ulus devletin bir diğer önemli özelliği ise devletin otorite ve gücünü başka bir paydaş ile bölüşmemesidir. Güç mutlak anlamda devletin yetkisinde olmalıdır. Sadece hizmetlerin dağılımı bakımından yetki devri söz konusudur. Ancak adalet, güvenlik, savunma alanlarında devletin güç ve yetkisi asla paylaşılmamalıdır.

Ulus devletin özellikle iktisadi alanda etkisinin ve yaptırım gücünün müşterek olduğu bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususlar konusunda Kotan'a göre;

- ❖Devletler malların, sermayenin ve emeğin kendi sınırlarından geçip geçemeyeceğine ve bunların hangi koşullarda kendi sınırlarından geçebileceğine dair sınırlar koyarlar
- ❖Kendi devletlerinde mülkiyet haklarına dair kararlar oluştururlar,
- ❖İstihdama ve çalışanların ücretlerine ilişkin kuralları koyarlar,
- ❖Firmaların hangi maliyetleri içselleştirmeleri gerektiğine dair kuralları koyarlar,
- ❖Ne tür iktisadi süreçlerin ne derece tekelleşebileceğine karar verirler,

- ❖ Vergi koyarlar,
- ❖ Kendi sınırları içinde üslenen firmaların etkilenebileceği bir durum ortaya çıktığında diğer devletlerin kararlarını etkilemek için dışarıdan güç kullanabilirler⁴⁷.

Yukarıda belirtilen hususlar dışında Kıta Avrupası'nda ortak nitelikte sayılabilecek ulus devlet özelliklerinden bir diğeri ise anayasal yönetimdir. Anayasal yönetim Fransız Anayasası'nın ortaya konulmasından itibaren aşama aşama diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Anayasal yönetimin ulus devlet açısından en temel özelliği normların tamamı üzerinde beşeri bir egemenlik ve otorite gücüne sahip olmasıdır. Anayasal sistemler gücünü kişiler üzerine değil belirli normlara bağlı şekilde geliştirmektedirler. Kanun koyucu açısından anayasa en temel bağlı kalınması gereken husustur⁴⁸.

Anayasal sistemlerle birlikte güçler ayrılığı ilkesi de modern devletin ya da Avrupa'da gelişen ulus devletin temel özellikleri arasında sayılabilir. Montesquieu'nun kanunlara yaklaşımı ve erkler ayrımı noktasında ortaya koyduğu ilkeler modern devlet teorisinin de sac ayakları olarak görülebilir. Erkler ayrımı ulus devlet açısından hem bir gereklilik, hem de anayasal-hukuk devletin işlerliğini sağlamasında temel gerekliliklerdendir. Erklerin birden fazlasının bir elde toplanması devletin otoriter bir rejime dönüşmesi sorununa yol açabileceği gibi, toplum ve muhalif gruplar üzerinde hukuksal sistemin dışına çıkan bir baskı sistemine yol açabilir. Parlamenter sistem ulus devletin Avrupa'da etkin olmasıyla temel yönetim rejimi haline gelmiştir. Her ne kadar tüm ülkelerde uygulanmasa da parlamenter sistem ulus devletler açısından öncelikli yönetim mekanizması şeklinde geliştirilmiştir. Bir yandan iktidar partisi, öte yandan farklı görüşlerdeki muhaliflere yer verilmesi bu sistemin önemli özelliklerindendir⁴⁹.

Avrupa'da ulus devletin ortaya çıkışın sonrasında genel anlamıyla üç tip yönetim tarzı ortaya çıkmıştır. Bunlar cumhuriyet, monarşi ve despotik yönetimlerdir. Avrupa bu üç yönetim tarzının tamamına şahit olmuştur. Bir yandan Alman parlamenter sistemi içerisinde despotik bir yönetime dönüşen Hitler rejimini, öte yandan İngiltere gibi Krallığın halen devam ettiği bir ülke ya da Avusturya, Almanya gibi cumhuriyet rejimleri yönetim olarak varlığını sürdürmüştür⁵⁰.

-AVRUPA'DA ULUS DEVLETİN AVANTAJ VE DEZAVANATAJLARI

Avrupa'da ulus devletin ortaya çıkışı, var olan sosyal, ekonomik, siyasal sorunların köklü çözümü adına yeterli bir nitelik gösterememiştir. 20. Yüzyılın başlarında ulus devlet belirli sorunların çözümünde yeterli görülse de uzun vadede farklı sorunların ortaya çıkışı ulus devletin sorgulanmasına yol açmıştır. Ulus devletin Kıta Avrupası'nda temel devlet modeli olmasıyla beraber bir yandan olumlu, öte yandan bazı olumsuz durumlar ortaya çıkmıştır. Bunların genel anlamda özeti ortaya konulduğunda aşağıda belirtilen hususlara vurgu yapılabilir;

❖Ulus devletin Avrupa ülkeleri açısından olumlu yönleri değerlendirildiğinde;

-Öncelikle Avrupa'da devletlerarasındaki mücadelelerin sistemli bir uluslararası ilişkilere dönüşmesinde ulus devlet sistematığının pozitif katkıları olmuştur.

-Ulus devlet modern devlet anlayışının en önemli örneği olması açısından yasama-yürütme-yargı erkleri arasındaki ayrımın sağlanabilmesinde işlevsel rol oynamıştır.

-Farklı siyasi görüşlerin temsiliyetine kapı aralaması ve demokratik sistemin gelişmesine katkı sunmuştur.

-Ulus devlet özellikle Avrupa toplumlarında konsolidasyonu millet ve ulus bilincinin kurumsallaşmasını sağlamıştır.

-Devletin bürokratik yapısı ve işleyişi açısından sistemli bir yönetim yapısının oluşumuna katkı sunmuş ve bürokratik işleyiş konusundaki sorunların çözümünü sağlamıştır.

-Devletin egemenlik ve otoritesinin merkezi olarak güçlü olmasını sağlarken, ayrılıkçı hareketlerin önüne geçilebilmesinde etkin rol oynamıştır.

-Liberal ekonominin gelişiminde koruyucu rol oynamış, ekonomik sistemin işleyişi açısından katalizör görevi üstlenmiştir.

-Uluslararası ilişkiler açısından ulus devlet savaş, barış, diplomasi, çatışma yönetimi, müttefiklik gibi konularda somut ve öncü bir süje olması sebebiyle ilişkilerin işleyişi ve sistemdeki tıkanıklıkların aşılmasında önemli roller oynamaktadır ⁵¹.

❖Ulus devletin Avrupa ülkeleri açısından olumsuz yönleri değerlendirildiğinde ise;

- Mikro milliyetçive etnik yapıların kendi kaderini tayin haklarının tanınması konusunda ulusal ölçekte krizlerin yaşanmasına yol açmıştır.
- Merkezi yapının güçlü olması nedeniyle yerel hizmetlerin sunumunda çeşitli sorunların yaşanmasına yol açılmaktadır.
- Liberal ekonominin küreselleşme ile birlikte evrildiği aşamada ulus devletyeni gelişen ekonomik durumların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır.
- Avrupa'da II. Dünya Savaşı sonrası gelişen entegrasyon ve birlik yapısının etkin şekilde gelişebilmesi için ulus devletin temel prensiplerinden taviz verilmesi gerekmiş, bu durum ulus devlet yapısının Avrupa entegrasyonu düşüncesi ile çelişkili boyutlarını ortaya koymuştur.
- Ulus devlette merkezi otorite, egemenlik ve bürokratik yapı Avrupa'nın sınır aşan ve sınırları ortadan kaldıran entegrasyon sürecine uyumlu bir nitelik taşımamaktadır.
- Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Avrupa'da ulus devlet yapısının merkezi yönetim-yerel yönetim bağlamında yetersiz kaldığını, bunun yerine gevşek bir merkezi yönetim yapısına geçişin gerekliliğini ortaya koymuştur.
- Vatandaşlık bilincinin bireysel anlamda gelişmesi ulus devletin gerilemesine yol açarken, eksikliğini de ortaya koymuştur⁵².

-SONUÇ

Bu çalışmada ulus devlet konusu Avrupa özelinde ele alınmıştır. Konuyla ilgili literatürde yer alan araştırmalar ve çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalardan yola çıkılarak belirli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar genel kapsamda özetlenecek olursa;

- ❖Ulus devlet modern devlet anlayışının en temel pratik-yönetimsel yansımasıdır.
- ❖Ulus devlet Avrupa merkezli bir devlet anlayışı olmakla birlikte, ortaya koyduğu pratik çözümler küresel ölçekte devlet anlayışının merkezinde olmasını sağlamıştır.
- ❖Ulus devletin ortaya çıkışı bir yandan teorik-düşünsel, diğer yandan pratik-uygulama boyutuyla ele alınabilir.
- ❖Ulus devletin düşünsel temelleri 16. Yüzyıldan itibaren siyasal ve sosyal bilimcilerin ortaya koydukları yaklaşımlarla şekillenmiş ve 18. Yüzyılda belirli bir konsept oluşmuştur.
- ❖18. Yüzyıldan itibaren ise toplumsal hareketlenmeler ve devletlerin içsel ve dışsal boyuttaki sorunları Fransız İhtilali ve benzer nitelikte değişime kapı aralayacak gelişmeleri doğurmuştur.

❖ Avrupa'da ulus devlet anlayışı 19 ve 20. Yüzyılda en etkin devlet yönetim anlayışı olarak gelişmiştir.

❖ Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da gelişen bütünleşme fikri ve Avrupa Birliği düşüncesi ulus devletin varlığının tartışmaya açılmasında kritik bir dönemeç olmuştur.

❖ Ulus devlet anlayışı Avrupa'da savaşlar sonrası birliğin ve düzenin sağlanması bakımından önemli katkılar sunmuştur.

❖ Ancak ulus devlet özellikle 21. Yüzyılda küreselleşmenin siyasal yapıları, toplumları, devletleri ve uluslararası ilişkileri getirdiği nokta açısından yetersiz görülmekte ve çözümçül bir nosyona sahip olmadığı değerlendirilmektedir.

¹ Ay & Uçar, 2015, s. 196-197.

² Hroch, 2015, s. 64.

³ Erdkamp, 2013, s. 1-8 .

⁴ Herrmann-Otto, 2013, s.62.

⁵ Smith, 2005, s. 200.

⁶ Özdemir, 2013, s. 23.

⁷ Aydemir & Güneş, 2006, s. 136-137.

⁸ Beriş, 2006, s.88.

⁹ Machievelli, 1994, s. 54

¹⁰ Gülenç, 2013, s. 144-148.

¹¹ Aydın ve Ayhan, 2000, s. 71.

¹² Ergül, 2016, s. 322.

¹³ Göze, 2013, s. 45.

¹⁴ Ergül, 2016, s. 421.

¹⁵ Ağaoğulları, Zabcı, & Ergün, 2009, s. 355.

¹⁶ Davutoğlu, 2003, s. 3.

¹⁷ Pincus, 2017, s. 158.

¹⁸ Komşu, 2008, s. 77.

¹⁹ Nurdoğan, 2005, s. 24.

²⁰ Habermas, 2002, s. 9.

²¹ Duverger, 1982, s. 24.

²² Anderson, 1995, s. 25.

²³ Leca, 1998, s. 11-14.

²⁴ Leca, 1998, s. 15-20.

²⁵ Aydın, 2018, s. 148.

²⁶ Tilly, 2009, s. 78-79.

²⁷ Smith A. D., 1991, s. 44.

²⁸ Anderson, 1995, s. 55.

²⁹ Habermas, 2009, s. 16.

³⁰ Komşu, 2008, s. 19.

³¹ Sarıbay, 1998, s. 73-74.

- ³² Anderson, 1995, s. 66.
³³ Gökçen, 2012, s. 110.
³⁴ Erhan & Yakut, 2012, s. 112-113.
³⁵ Aksoy, 2016, s. 34.
³⁶ Heywood, 2003, s. 22.
³⁷ Erkan, 2010, s. 102.
³⁸ Erkan, 2010, s. 94.
³⁹ Erhan & Yakut, 2012, s. 49.
⁴⁰ Işıktas, 2015, s. 159.
⁴¹ Kısakürek & Kısakürek, 2009, s. 53.
⁴² Erhan & Yakut, 2012, s. 40.
⁴³ Howard, 2002, s. 36.
⁴⁴ Erhan & Yakut, 2012, s. 56 ; Özal, 2018, s. 92.
⁴⁵ Howard, 2002, 68.
⁴⁶ Poggi, 2008, s. 31-32.
⁴⁷ Kotan, 2016, s. 16.
⁴⁸ Ağaoğulları, Zabcı & Ergün, 2009, s. 84.
⁴⁹ Ağaoğulları, 2006, s. 43.
⁵⁰ Özdemir, 2013, s. 111.
⁵¹ Özyakışır, 2006, s. 79.
⁵² Gökçen, 2012, s. 112.

KAYNAKÇA

- ❖ Ağaoğulları, M. A. (2006). *Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği*. Ankara: İmge Kitapevi.
- ❖ Ağaoğulları, M. A., Zabcı, F., & Ergün, R. (2009). *Kral-Devletten Ulus-Devlete*. Ankara: İmge Kitapevi.
- ❖ Aksoy, A. (2016). Geleneksel Devletten Modern Devlete: Sanayi Devrimi ve Kamu Yönetimi Düşüncesinde Değişim. *International Journals of Political Studies*, 2(3).
- ❖ Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliği Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- ❖ Ay, H., & Uçar, Ö. (2015). Devletin Gelişim Süreci. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 16(2).
- ❖ Aydemir, C., & Güneş, H. (2006). Merkantalizmin Ortaya Çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15).
- ❖ Aydın, R. (2018). Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1).
- ❖ Aydınlı, H. İ., & Ayhan, V. (2000). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 5(1).
- ❖ Beriş, H. E. (2006). *Egemenliğin Dönüşümü: Tarihsel ve Siyasal Açısından Egemenlik Kavramının Yeni Anlamı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- ❖ Davutoğlu, A. (2003). Eylül 22, 2018 tarihinde http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/davutoglu.pdf adresinden alındı

- ❖ Duverger, M. (1982). *Siyaset Sosyolojisi Siyasal Bilimin Öğeleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- ❖ Erdkamp, P. (2013). *Ancient Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ❖ Ergül, E. (2016). Jean Bodin'in Devlet Teorisi Üzerindeki Osmanlı Etkisi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1).
- ❖ Ergül, E. (2016). Klasik Toplumsal Sözleşme Teorilerinin Yönetim Biçimlerine Etkisi. *TAAD*, 7(24).
- ❖ Erhan, Ç., & Yakut, E. (2012). *Siyasi Tarih-I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ❖ Erkan, S. (2010). Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkileri'nin Özellikleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(22).
- ❖ Gökçen, A. (2012). Ulus-Devletin İflasına Rağmen Vatandaşlığın Yükselişi. *Opus*, 2(3).
- ❖ Göze, A. (2013). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- ❖ Gülenç, K. (2013). *Siyaset Felsefesi Tarihi, Platon'dan Zizek'e*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- ❖ Habermas, J. (2002). *Küresellesme ve Milli Devletlerin Akıbeti*. (M. Beyaztaş, Çev.) İstanbul: Bakış Yayınları.
- ❖ Habermas, J. (2009). *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak Siyaset Kuramı Yazıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları!
- ❖ Herrmann-Otto, E. (2013). Slaves and Freedmen. P. Erdkamp içinde, *Ancient Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ❖ Heywood, A. (2003). *Political Ideologies: An Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- ❖ Howard, M. (2002). *The First World War*. Oxford: Oxford University Press.
- ❖ Hroch, M. (2015). *European Nations Explaining Their Formations*. London: Verso Publishing.
- ❖ Işıktaş, B. (2015). Avrupa'da Devrimler Çağında Toplumsal Değişim, Kültür ve Müzik Yaşamına Dair Notlar. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2).
- ❖ Kısakürek, E. E., & Kısakürek, A. (2009). *Bizimkiler Anadolu Merkezli Dünya Tarihi*. İstanbul.
- ❖ Komşu, S. (2008). *Ulus Devlet, Türk Ulus Devlet Yapısı, Küreselleşme ve Türkiye*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- ❖ Kotan, C. (2016). Modern Dünya Sistemi Teorisi Bağlamında Modern Devletin Özellikleri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(1).
- ❖ Leca, J. (1998). *Neden Söz Ediyoruz?. Uluslar ve Milliyetçilikler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- ❖ Machievelli, N. (1994). *Prens*. (N. Güvenç, Çev.) İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- ❖ Nurdoğan, A. M. (2005). Batı Uygarlığının Yükselişi. C. Öztürk içinde, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi* (s. 9-33). Ankara: Pegem Akademi.
- ❖ Oppenheimer, F. (2005). *Devlet*. Ankara : Phoneis Yayınları.
- ❖ Özal, İ. B. (2018). *Kısa Birinci Dünya Savaşı Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- ❖ Özdemir, H. (2013). *Ulus Devletin Bazı Avrupa Ülkelerinde ve Türkiye'de Oluşumu ve Sorunları: Ötekileştiren Ulus mu, Ötelenen Ulus mu?* Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Malatya.
- ❖ Özyakışır, D. (2006). Ulus-Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir Küreselleşme Eleştirisi. *Jeopolitik Dergisi*, 5(31).

- ❖ Pincus, S. (2017). Empire and the Treaty of Utrecht. I. Schmidt-Voges, & A. Solana içinde, *New Worlds? Transformations in the Culture of International Relations Around the Peace of Utrecht* (s. 153-176). New York: Routledge Publishing.
- ❖ Poggi, G. (2008). *Devlet; Doğası, Gelişimi ve Geleceği*. (A. Babaca, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ❖ Rothbard, M. (2009). *Anatomy of the State*. Alabama: Ludwig von Mises Institute.
- ❖ Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyasal Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- ❖ Smith, A. D. (1991). *National Identity*. London: Penguin Books.
- ❖ Smith, A. D. (2005). *Ulusların Etnik Kökeni*. Oxford: Blackwell Publishing.
- ❖ Tilly, C. (2009). War Making and State Making as Organized Crime. M. Zwolinski içinde, *Arguing about Political Philosophy*. New York: Routledge Publishing.

